

12. Відділ Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині (далі – ВДАЧОН), ф. 1105, оп. 1, спр. 199, арк. 26-27.
13. Резанов В. Памяти Матвея Ивановича Соколова... – С. 5.
14. Там само. – С. 6.
15. Самойленко Г.В. Матвей Иванович Соколов... – С. 7.
16. ВДАЧОН, ф. 1105, оп. 1, спр. 203, арк. 30.
17. Ягич И.В. История славянской филологии. – СПб., 1910. – С. 801.
18. Истрин В. М.И.Соколов: Некролог // Журнал Министерства Народного Просвещения. – 1906. – Сентябрь. – С.45.
19. Бахтина В.А. Фольклористическая школа братьев Соколовых... - С. 260.
20. Аникин В. П. Русское устное народное творчество. – М.: Высшая школа, 2004. – С. 183.
21. Там само. – С.184.
22. Бахтина В.А. Фольклористическая школа братьев Соколовых... - С. 251-252.
23. Полонська-Василенко Н.Д. Українська Академія наук. Нарис історії. – К., 1993. – С. 55-56.

Анатолій Щербина (Ніжин)

ПОДВИЖНИК АПОСТОЛЬСЬКОЇ ПРАЦІ (до 200-річчя від дня народження Пилипа Семеновича Морачевського)

Народився Пилип Морачевський 14 (26) листопада 1806 р. в с. Шестовиця Чернігівського повіту, в день пам'яті Св.Апостола Пилипа. Його батько Семен був небагатий дворянин. Хата Морачевських була хіба що трохи більша за пересічну селянську, та мали вони ще розкішний сад. Вирослав і духовно міцнів Пилип Морачевський у селі, серед простого люду, в гурті однолітків-селян, із рідною українською мовою. Змалку захопився складанням віршів, а поетом, власне, став уже під час навчання в Харківському університеті.

Студента-математика Пилипа Морачевського приохотив до віршування його родич Іван Кульжинський – літературознавець і етнограф, родом із Сумщини, автор твору “Малороссийская деревня”, що мала значний вплив на ранню творчість Миколи Гоголя. Це він, Іван Кульжинський, передав кілька поезій Морачевського професорові Ізмаїлові Срезневському, який і надрукував їх у журналі “Украинский альманах”.

Після закінчення університету Пилип Морачевський працює вчителем математики у повітовому училищі в Сумах. На нього має великий вплив все той же професор Кульжинський. Він змушує Морачевського, після дворічної праці вчителем математики, скласти іспитовому комітетові Харківського університету екзамен із російської

П.С.Морачевський.
Фото ймовірно 1850-1860-х років

словесності й одержати звання вчителя-словесника. Після цього вони вдвох їдуть до Луцька і працюють до 1835 р. в місцевій гімназії: Кульжинський – директором, Морачевський – учителем.

Коли ж російський уряд оголосив цей край “исконно руським”, їхні шляхи розійшлися назавжди: Морачевський дедалі більше прихилиється до українства, Кульжинський же, почавши зі змагань з польською культурою, закінчить сповненими ненависті й зневаги публічними виступами проти української мови та літератури.

Пилип Морачевський переїздить до Кам’янка-Подільського, де працює спершу старшим учителем, а згодом інспектором. Після 1849 року і аж до своєї відставки в 1859 р. Морачевський був інспектором Юридичного ліцею князя Безбородька в Ніжині й гімназії при ньому [1].

Учні глибоко шанували свого вчителя. “Перед П.С.Морачевським, – згадував тодішній студент, а згодом відомий письменник Олександр Кониський, – інспектором у нас був Ієропес; він пам’ятний тим, що займався спеціально пороттям гімназистів. Між нами твердо трималась така думка, що Ієропес не в змозі обідати, якщо не випере двох-трьох учнів. Після Ієропеса П.С.Морачевський нам дуже сподобався, хоч ми і кепкували над ним. Дійсно, він був доброю і хорошою людиною і обходився з нами по-людськи. Одне було в ньому неприємне: як піде по квартирах і знайде у когонебудь з гімназистів чи студентів вірші малоросійські, особливо Шевченка, так і конфіскує. А між тим, буваючи часто в Морачевського, я постійно заставляв його в кабінеті за роботою: він щось писав і часто рився в Біблію слов’янській і латинській; це й були його заняття з перекладу Св.Писання на малоруську мову” [2].

Дослідники вважають, що можливо вилучаючи твори Шевченка, Морачевський хотів уберегти ліцеїстів від можливих неприємностей.

Пилип Морачевський був людиною наївною, щирою та нелукавою. Поза всілякими сумнівами він був людиною цілковитою лояльністю та законслухняністю. Навіть більше – якщо проаналізувати поетичні твори Морачевського, то виявиться, що вони просто-таки переповнені вірнопідданицькими пасажами. Для прикладу достатньо навести цитату з його вірша на смерть Миколи І. (“18-те февраля 1855 року”):

Тихо, любо, красно всюди,
В нас було за нього...
О, не було на цім світі
Царя ще такого! [3]

До речі, Пилип Семенович часто відгукувався віршами на актуальні політичні події (в творчому доробку була ода на коронацію Олександра II, ціла поема про Кримську війну 1853-1855 років). У його творчості годі шукати не те що якихось прямих інвектив на адресу влади (як у Шевченка, наприклад), а, навіть, якихось найменших натяків на “малорусский сепаратизм”.

Те ж саме стосується й служби по відомству народної освіти. Пішов у відставку в листопаді 1859 р. маючи чин колезького радника та декілька нагород (орден Св.Станіслава 2 ступеня, бронзову медаль на Андріївській стрічці, а також відзнаку за 25 років бездоганної служби). “Стандартність” життєвого шляху та служби, відсутність контактів із українофільськими колами того часу, здивувала на початку ХХ ст. історика Ореста Левицького, котрий намагався знайти якусь “прогалину”,

“білу пляму” в біографії Морачевського. Проте, вивчивши обставини винесення єдиної за всі роки служби догани Пилипу Семеновичу, він дещо розчаровано написав редактору “Киевской старины” Володимирі Науменку: “Простите, что невольно ввел Вас в заблуждение: мне помнилось, что донос на Морачевского был серьезнее”. Згаданий донос стосувався не політики, а всього-на-всього прогулювання групою викладачів занять. До речі, на відміну від інших, згаданих у доносі осіб, Морачевський в нібито пропущений день просто не мав уроків...

На тлі такої дисциплінованості та законслухняності не викликало особливих підозр “хобі” вчителя – українське слово. Поетичні вправи “на малорусском наречи” в Російській імперії не заборонялися, вважаючись такою собі “забавной безделушкой”. Тим більше, коли, як вже згадувалося, вони були витримані в ультра-патріотичному “общерусском” руслі.

Те саме можна сказати й про роботу над словником української мови – в 1853 р. Морачевський подав на розгляд Імператорської академії наук “Словарь малороссийского языка по полтавскому наречи”. Адже збір етнографічного матеріалу було дозволено, а нюанси (збирання пісень не зовсім те саме, що підготовка словника), не помічались тими, хто мав слідкувати за непоширенням “украинофильских идей”. Певно робота над словником і підштовхнула Морачевського до ідеї перекласти Євангеліє.

Таким чином, до моменту отримання в Святійшому Синоді пакунку з перекладом Євангелія Морачевський не був відомий ані Третьому Відділенню, ані тій невеличкій групці українофілів, за діями яких це саме відділення пильно слідкувало. Можна припустити, що саме це дозволило перекладачу спокійно зробити свою роботу. Якби переклад почав робити хтось із колишніх кирило-мефодіївців – за цим би одразу було знайдено, насамперед, політичний підтекст і реакція відповідних органів була б куди більш жвавою та різкою.

А от підстав підозрювати Пилипа Морачевського в тому, що він діє з якихось політичних чи “сепаратистських” міркувань не було. Так само як і шансів у перекладу бути надрукованим. Розуміючи це, він вирішує отримати підтримку впливових діячів Церкви [4].

Восени 1860 р. П.Морачевський надіслав переклад на українську мову Євангелія від Матфея та від Іоанна до митрополита Петербурзького Ісидора, з яким був особисто знайомий під час служіння Ісидора на кафедрі архієпископа Чернігівського. Морачевський у листі до митрополита писав, що Україна, мовою якої говорить 12 мільйонів православних християн, досі не має на своїй мові навіть Св.Євангелія, коли другі християнські народи мають на своїй мові цілу Біблію. А між тим “високі божественні істини, що їх зо всією простотою, ясністю та теплотою євангельської науки висловлено рідною, цілком зрозумілою для кожного мовою, з якою зливаються всі розуміння й думки народу, осяяли б темний розум ясним та спасенним світлом віри та вплинули б на хистку моральність народну швидше, певніше та глибше, ніж усі вчені пояснення”. Морачевський просив у митрополита благословення на свій труд перекладу та на видання його. Митрополит Ісидор у листі з дня 14 листопада 1860 р. повідомив Морачевського: “Після приватної наради з членами Св.Синоду повідомляю Вас, що переклад Євангелія, зроблений Вами чи ким-будь другим, не може бути допущений до надруку-

вання”. Як видно, митрополит, навіть, не вніс порушеного питання про друк Євангелія в українській мові на формальне засідання Синоду [5].

Морачевський вдруге звертається до Ісидора з проханням, тому що “... этот труд мой я считал делом столько полезным, сколько и богоугодным: и поэтому мне приятно будет, по крайней мере, оставить его детям моим на память обо мне как видимый знак моего благословения, которым буду просить им благословения Божьего”.

Відхилений рукопис повернули поштою в день смерті дружини – 15 квітня 1861 р. Про цей фатальний збіг свідчить і власноручний надпис Морачевського на тому листі.

Проте Пилип Морачевський не опускає рук, і 16 листопада 1861 р. переклад усіх чотирьох Євангелій було закінчено, виправлено й переписано начисто. Що робити, як бути? Як надрукувати?

На ту пору щойно було скасовано кріпацтво. Виходить царський маніфест про волю, звісно російською мовою. Люди в ньому мало що розуміють. Як пише Софія Русова, “... у деяких селах грамотний припадав на 130 жителів. Нікому було “Положение о крестьянах” прочитати. Приміром, почне священник чи писар читати: “Осени себя крестным знамением православный народ”. Люди слухають затамувавши подих і безнадійно переглядаються: “Що воно там про сіно говориться?”. Тож, 15 березня 1861 р. імператор розпорядився перекласти “Положение о крестьянах” українською мовою. За цю працю взявся Пантелеймон Куліш.

9 вересня 1861 р. Його Імператорська Величність видає указ про дозвіл священикам Полтавської Духовної Консисторії виголошувати проповіді українською мовою. Дивовижно... Але політика “батога й пряника” в Росії була доволі дієвою. Відкривали недільні школи, були частково амністовані члени Кирило-Мефодіївського братства.

За таких умов Пилип Морачевський розраховує на підтримку з боку Академії наук. Переклад Євангелія рецензують академіки І.І.Срезневський, О.В.Нікітенко, видатний російський славіст-філолог О.Х.Востоков*. Рецензія академіків була більш ніж схвальною [6].

Проте, у будь-якому випадку в Російській імперії останнє слово у подібних справах лишалось за Синодом – книги Св.Письма не могли виходити не лише без дозволу, але й мали друкуватися виключно в Синодальних друкарнях. Синод доручив розглянути переклад із богословської точки зору архієпископу Калузькому Григорію (Миткевичу), шефові жандармерії Долгорукову та Київському генерал-губернаторові Анненкову.

В.Науменко у своїй статті “П.С.Морачевський і його літературна діяльність” описує розгляд перекладу архієпископом Григорієм так: “Про цей момент в долі рукопису П.С.Морачевського ми одержали деякі цікаві подробиці від родича його С.І.Кониського, які й повідомляємо тут. С.І.Кониський, живучи на початку 60-х років у Петербурзі, познайомився з сім’єю І.І.Срезневського. Дізнавшись, що в Академії Наук отримано переклад Євангелія на малоросійську мову, він відправився до І.І.Срезневського і від нього дізнався, що для розгляду перекладу призначена особли-

* Це учений був першим видавцем Остромирового Євангелія (1843) – найдавнішого датованого східнослов’янського рукопису, найважливішої староцерковної пам’ятки, написаної в 1056-1057 роках для новгородського посадника Остромира дяком Григорієм.

ва комісія. Срезневський захоплювався перекладом і стверджував, що це один з кращих перекладів Євангелія на слов'янські нарiччя. Він же повідомив, що Академія працю Морачевського передала в Св. Синод. Синод переслав переклад Калузькому архієпископу Григорію (у миру Микола Миткевич), уродженцю Чернігівської губернії. За допомогою знайомих С.І.Кониському вдалося дізнатися від домашнього лікаря архієпископа Григорія, яке враження на нього справила передана йому на розгляд праця П.С.Морачевського. Виявилось, що архієп. Григорій, який багато років не чув рідної мови, почавши читати Євангеліє в перекладі на малоросійську мову, розплакався від радості і зі сльозами зустрів лікаря, свого земляка: «ось ідіть подивіться, яку Бог послав мені радість на чужині!». Вони разом читали цей переклад і захоплювалися їм. Переклад повернений був у Св.Синод із самим прекрасним відгуком, як свiдчить С.І. Кониський зі слів лікаря”.

Проте, на думку кандидата історичних наук А.Стародуба, в Синоді чудово розуміли, що рішення по цій конкретній справі знаходиться поза сферою їхньої компетенції, і тому швидше імітували розгляд перекладу, ніж робили його насправді. Владика Григорій довго зволікав із відповіддю, певно очікуючи від Синоду вказівки, якою вона має бути. Потім, коли Справа вже була вирішена і Обер-прокурор Ахматов наказав повернути рукопис без будь-якого відгуку, він, проявивши “ініціативу”, все ж оцінив переклад. Негативно, звісно: “Кроме того, что во многих местах не соответствует подлиннику, вообще написан языком низшей сферы малороссийской и заключает в себе правописание новое, необычное для самих малороссов, незнакомых с новомодными выдумками грамотеев и посему могущее затруднить чтение” [4].

Більшість дослідників схилиються до думки, що достовірнішим можна вважати свiдчення В.Науменка, опубліковане 1902 р.. Тим більше: прізвище архієпископа Григорія було Миткевич, а дружиною П.Морачевського була Ганна Миткевичева. Цікаво, чи не було між ними родинних зв'язків?

Пилип Семенович Морачевський
в останні роки життя.
Фото другої половини 1870-х років

Як аргумент на користь того, що на дозвіл Синоду можна було б очікувати, наводиться той факт, що протягом 1850-х – початку 1860-х років Синод дозволяв друк проповідей “на малорусском наречи” священника Василя Гречулевича, дозволив надрукувати “Священну історію” Степана Опатовича. Однак, між дозволом на друк проповідей на “наречи” та санкцією на друк Святого Письма – принципова різниця. Проповідувати допустимо й на діалекті, а наявність української Біблії було рівнозначне визнанню окремішності й української мови, й українського народу [7]. То ж, цілком зрозумілою є реакцією київського генерал-губернатора Анненков і шефа жандармів Долгорукова на анонімки, що надійшли на їх адреси, – вони в один голос заявили, що

Євангеліє в перекладі Морачевського є “книгою опасною и вредною”.

Дослідник творчості П.Морачевського, Василь Шендеровський переконаний: саме Євангеліє в перекладі Морачевського та вірш Павла Чубинського “Ще не вмерла України...” були поштовхом до проголошення царським урядом циркуляра від 8 липня 1863 р. №394 (сумнозвісного “Валуєвського”) про заборону друкувати книги “малоросійською” мовою та, згодом, і Емського указу 1876 р. [8].

Відтак, сподіватися Морачевському побачити свою працю надрукованою було марною справою. Але він не полишає праці, перекладаючи, окрім Євангелія, ще й “Діяння Апостолів”, “Апокаліпсис”, “Псалтир”, укладає курс “Священної історії” для училищ і народних шкіл. Головним девізом ученого були такі слова: “Все минеться, лише правда зостанеться”. Коли відчув, що доживає віку, всі свої твори надіслав до Академії наук на зберігання до ліпших часів. Пилип Морачевський упокоївся 26 вересня 1879 р., так і не дочекавшись друку своїх перекладів Св.Письма.

Справу видання Св.Письма живою українською мовою стало можливим зрушити тільки на початку ХХ ст., в зв’язку з наростанням визвольного громадського руху в Росії, підсиленого невдачами Росії у війні з Японією 1904-1905 років. Уряд змушений був іти на уступки громадським вимогам щодо політичних і соціальних реформ у державі. При Комітеті Міністрів організовано було “Особое Совещаніє”, під головуванням С.Ю.Вітте, для обговорення й розробки проектів реформ. У цих часах українці теж все послідовніше починають домагатися ліквідування обмежень українського слова і заведення українських шкіл. Тоді ж в Петербурзі до Комітету Міністрів подано було від “Благодійного Товариства видання дешевих і корисних книг” (під такою назвою українська діаспора в Петербурзі мала свою організацію) петицію про зняття цензурних заборон із українського слова взагалі і зокрема – щодо українських перекладів Св.Письма.

До справи видання Св.Письма українською мовою уважно поставився С.Ю.Вітте, який на засідання Комітету Міністрів, де мала розглядатися ця справа, запросив Президента Академії наук великого князя Костянтина Костянтиновича і митрополита Петербурзького Антонія (Вадковського), як Першоприсутнього члена Синоду. Великий князь Костянтин Костянтинович, людина високоосвічена і глибоко релігійна (поезії його, пройняті релігійним характером, друкувались і широко відомі з ініціалами К.Р.), першим подав на засіданні свою думку про потребу видання для українського народу Св.Письма в його рідній мові, що служить одночасно піднесенню й загальної культури. Митрополит Антоній, ієрарх широких поглядів, якого реакційні церковні кола тих часів

Титульна сторінка 4-го видання Євангелія від Матфея українською мовою в перекладі Пилипа Морачевського, 1907 р.

засуджували за “уступчивість”, заявив, що православна церковна влада може в даному питанні стояти тільки на засаді, заповіданій Христом апостолам: “Йдіть же і навчайте всі народи”. Так, під впливом визвольного передреволюційного руху і його настроїв падала велика кривда українському народові в його церковно-релігійному житті [9].

Видається, таке рішення прийняли ще й тому, що за два роки до того у Відні вперше було надруковано українською мовою Святе Письмо у перекладі Пантелеймона Куліша, Івана Пулюя та Івана Нечуя-Левицького, яке проникло нелегально на терени Російської імперії. А ще, можливо, як писав М.Комаров, “переклад Морачевського і не міг зовсім загубитись, бо чимало земляків мало вже той переклад переписаний” [10].

До певної міри символічно, що імператор Микола II саме 25 лютого, в день народження Тараса Шевченка (за старим стилем), затвердив постанову Ради Комітету Міністрів про зняття заборони на друк українського Євангелія... І Синод благословляє друкувати Євангеліє у перекладі Морачевського в Московській синодальній друкарні.

Основним текстом при підготовці до друку став текст П.Морачевського, oprіч котрого користали також із українських перекладів П.Куліша і перекладу Євангелія, зробленого і надісланого Синоду в 1903 р. М.Лободовським. Редактором перекладу Синод призначив 12 березня 1905 р. єпископа Кам’янець-Подільського Парфенія (в миру Памфіл Левицький, українець з Полтавщини), який організував у цьому місті спеціальну перекладацьку комісію в складі протоієреїв Є.О.Сіцінського та

К.Старинкевича, смотрителя Кам’янецького духовного училища А.З.Неселовського, учителя Кам’янецької жіночої духовної школи Н.І.Бичковського, а також М.Савкевича й С.Іваницького (богослови з Київської Духовної Академії). Головна праця переводилась Є.О.Сіцінським, який готував текст до заслуховування на засіданнях комісії під головуванням єпископа Парфенія. Крім Подільської комісії, над редакцією тексту українського перекладу працювали окремі вчені – П.І.Житецький та Орест Левицький в Києві, професор Петербурзької Духовної Академії Н.І.Сагарда. Для філологічної та правописної редакції перекладу утворено було Комісію при Академії Наук у Петербурзі, яка й виконувала остаточну редакцію перекладу. До складу цієї комісії під головуванням академіків О.Шахматова і Ф.Корша входили академіки Ф.Фортунатов і П.Коковцев та члени української діаспори в Петербурзі професор Ф.Вовк, О.Т.Лотоцький, протоієрей А.Падалка, О.Русов, П.Саладиллов, М.Славинський і П.Стебницький. Академічна комісія, за свідченням О.Лотоцького, працювала два роки і переглянула, головне, текст перекладу Євангелії від Луки та Іоанна; тексти Євангелії від Матфея і Марка було надруковано 1906 р. без попереднього перегляду Академічної

Введенська церква в с. Шняківка
Ніжинського району, біля якої
було поховано П.С.Морачевського.
Фото початку ХХ ст.

Комісії. Всі Євангелія були надруковані з благословення Синоду в Московській синодальній друкарні протягом 1906-1911 років паралельно церковнослов'янською й українською мовами. Спочатку, навесні 1906 р. булот надруковано Євангеліє за Матфієм, а далі й інші. Перший наклад – 5 тис. примірників – розлетівся миттєво, в червні додруковано ще 10 тис., а в жовтні – ще 20 тис. Фантастичний, як на той час, тираж! Євангеліє від Іоанна вийшло вже в 1911 р. М.Комаров писав, що коли в храмі у Кам'янець-Подільському на Великдень вперше зачитали Святе Письмо українською мовою, люди розгубилися, а потім почали плакати від радощів, що почули слово Боже рідною мовою.

Цікаво, що передані Морачевським на зберігання до Академії наук примірники рукописів за дивних обставин загубилися, і коли в 1900 р. знову було піднято питання про друк, то довелося шукати копії, котрі збереглися в родині перекладача. Видання, здійснене протягом 1906-1911 років (майже через 30 років після смерті автора), було зроблено на основі примірника, надісланого до Академії його онуком.

Зазначимо, що надруковано було суттєво відредагований варіант перекладу, що й стало однією з причин відмови з боку Св.Синоду у виплаті нащадкам Морачевського авторської винагороди. До такої думки схилилися й рецензенти видання. Наприклад, Олена Пчілка написала, що “текст перекладу Морачевського, наскільки він нам звісний, поніс велику зміну і трудно було б тепер сказати, хто єсть автором українського Євангелія” [11].

Так чи інакше, те що на перекладі не було зазначено ім'я Пилипа Морачевського навряд можна визнати справедливим. Так само як і другу частину прохання представника спадкоємців Пилипа Семеновича, який у жовтні 1914 р. просив вищу духовну владу про “приведенні в надлежащий приличествующий вид храма, построенного в селе Шнятовке, Нежинского уезда, Черниговской губернии, во имя Введения во Храм Пресвятыя Богородицы и об увековечении памяти переводчика Святого Писания Ф.С.Морачевского путем постановки скромного памятника на его могиле при той же церкви”. Але й це не було виконане [12].

Щодо подальшої праці над виданням Святого Письма Нового Заповіту українською мовою в передреволюційну добу, то, як зазначає професор О.Лотоцький, незважаючи на прохання Президента Академії Наук, Великого князя Костянтина Романова до архієпископа Парфенія продовжити працю, поставивши на чергу видання Діянъ Апостольських, – той, незважаючи на свою попередню позицію в цій справі, не зважився стати проти течії, що повіяла з миродайних синодальних верхів.

Течія, про яку каже О.Лотоцький, на самі синодальні верхи йшла від запровадження загальної реакції в політиці російського уряду, коли знову повернулися нелегкі часи й для всього українства.

Що стосується україномовних Євангелій, то після зазначеного їх першого видання до початку I Світової війни були здійснені нові синодальні видання як із текстом слов'янським, так і без нього, в однім українським перекладі [13].

Згодом, цей переклад друкувався протягом визвольних змагань упродовж 1917-1921 років. За Української Центральної Ради розпорядженням Всеукраїнської Православної Церковної Ради Євангеліє було допущене для використання в богослужінні УАПЦ. Також цей переклад почав використовуватися Польською Авто-

кефальною Православною Церквою. За свідченням одного з джерел, у 1936 р. Св.Синод Православної церкви Польщі видав Євангеліє в редакції архієпископа Парфенія як велику Напрестольну книгу. Інше джерело вказує, що з благословення митрополита Діонісія дещо відредагований переклад П.Морачевського було видано у Варшаві 1939 року кириличними літерами. Патріарх Мстислав, перебуваючи в Канаді, організував фототипічний передрук варшавського видання в 1948 р., а потім здійснив ще один передрук у с. Бавнд Бруку (США, 1966 р.). Ці видання і до сьогодні використовуються під час богослужіння УПЦ в США [14]. Цікаво, що сайт “Слов’янська Біблія” вказує, що нібито в 1988 р. нова виправлена редакція тексту українського Євангелія, виданого в 1906-1911 роках, була видана в Україні з благословення Патріарха РПЦ Пімена і перевидана в Луцьку 2005 року [15].

Крім перекладацької роботи в творчому доробку Пилипа Семеновича є поетичні твори, але більшість з них залишилася в рукописах і досі надрукована не була. З детальним переліком творів П.Морачевського можна познайомитись у статті Б.Шевеліва “Чумаки” Филимона Галузенка й справжній автор цієї поеми”, поданої в збірці творів П.Морачевського під упорядкуванням П.Хропка і Ф.Кейди. Там же надруковані такі твори: “Чумаки, або Україна з 1768 року: поема в шести піснях, співана свідком тих часів столітнім чумаком Іваном Чуприною на нічлігах чумацьких у 1848 році”, “До чумака, або Война янгло-хранцузо-турецька у 1853 і 54 роках”, “Пісня нашому цареві”, “18-те февраля 1855 року”, “20-те февраля 1855 року”, “Первое мая”.

У поемі “Чумаки” П.Морачевський описує і Ніжин. Ось так, наприклад, звертаючись до дружини:

Ти ж казала, пригорнувшись
До мене близьенько,
Що в Ніжині, в ріднім краю,
Не знатимеш горя,
Будеш рада, веселенька,
Як рибонька в морі...
Отже ми і в ріднім краю...
Чого нам ще треба?
Колись, як ще на чужині
Блукали, серденько, –
Глянь у вікно... полюбайся
На українське небо!
Ніжин весь перед очима
Бач який широкий!
От і лицей наш біліє
Пишний та високий!

Наведемо ще такий опис рідних поетові місць:

Над Ніжином місяць світить,
Мов лампа в світлиці,
Місяць ясний, український,
Повний, білолиций.
Хрести церковів в його злоті
Горять, червоніють,

Кругом хати та будинки
 З садами світліють.
 Остер-річка, край берегів
 Ряскою повита,
 Блищить, як скло, його світлом
 Вся зверху залита.
 І над нею Безбородський
 Будинок ліцея
 З широким двором і з садом
 Так пишно біліє.
 Тихо, нічого не чуток,
 Хоч би яку пташку;
 Тільки часовий ліцейський
 Стука в калаташку,
 Тільки пісня українська
 Здалека несеться,
 І серденько їй в відповідь,
 І мліє, і б'ється [16].

Панахида на місці відновленого поховання
 П.С.Морачевського в с. Шняківка, 4 грудня 2006 р.

Увагу американських вчених діяльність Морачевського привернула вже давно. У Пенсільванському університеті надруковано кілька праць про життя подвижника. Нині про Морачевського згадали й у нашій країні, адже 2006 р. виповнилося ювілейні дати, пов'язані з його життям та творчістю: двохсотліття від дня народження та сторіччя публікації перекладеного ним Євангелія. Відомий поет і голова Українського фонду культури Борис Олійник переконаний: важливо, щоб ім'я Пилипа Морачевського ввійшло до “діючого корпусу духовних предтеч, бо його праця доводить, що ідея українства природна, вона виходить ще з генетичного коду”. Василь Шендеровський вважає, що про перекладача повинні знати не лише шевченкознавці та патріотичні ентузіасти, він впевнений: постать Пилипа Семеновича така вагома, що потрібно видати книгу про нього, встановити меморіальні дошки в містах, де він жив та працював [17].

Якщо імперська влада після Першої російської революції 1905 р. спромоглася видати хоча б Четвероєвангеліє в перекладі Морачевського, то значно гірше обійшлася з пам'яттю П.Морачевського радянська влада. Мало того, що більшовики знищували церковні книги; вони в 30-х роках ХХ ст. розібрали і сам Введенський храм у с. Шняківці, зрівнявши з землею всі поховання церковного цвинтаря поруч, в т.ч. – й могилу Пилипа Семеновича Морачевського.

Але підтвердилася правдивість слів, які були головним девізом ученого: “Все минеться, лише правда зостанеться”. 4 грудня 2006 р. сталася видатна подія для всіх православних українців: з ініціативи Ніжинського благочиння УПЦ КП та місцевого осередку Товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка вперше після тривалої перерви відслужено панахиду на місці, де стояла церква, біля котрої поховано П.Морачевського – першого перекладача Нового Заповіту українською мовою. Нарешті на місці, де протягом десятиріч була пустка і ніщо не нагадувало ні про храм, ні про видатну людину, що там була похована; постав великий дубовий хрест із пам'ятною дощечкою.

У Чернігові й Києві нещодавно відбулися науково-практичні конференції, присвячені діяльності П.С.Морачевського, підготовлені рішення щодо заходів з

увіковічення його пам'яті в Ніжині й у с. Шняківка. Але найголовніше – довершенням його справи має стати видання авторського рукопису перекладу Нового Завіту, який не зазнав редакторського втручання синодальної комісії. Ці тексти збереглися в архівах Києва та Санкт-Петербургу, наразі підготовлені до друку і чекають лише на фінансування. На жаль, допоки не з'ясовано, чи збереглися переклади Послань Св. Апостолів, зроблені П.С.Морачевським.

Можливо, на сьогодні існують більш досконалі переклади Святого Письма українською мовою, але праці Пилипа Семеновича Морачевського, безперечно, є пам'ятками духовної історії нашого народу, і саме тому їх видання має не тільки наукову чи бібліографічну цінність, – воно має прислужитися духовному розвитку всього сучасного українства. А відтак, пам'ять про цю видатну людину не згасне серед як сучасників, так і серед наступних поколінь.

ПОСИЛАННЯ

1. Мозирський В., Шендеровський В. Духовний подвиг Пилипа Морачевського (до 200-річчя від дня народження) // Дзеркало тижня. – 5-19 серпня 2006 р. (№30 (609)).
2. Науменко В. Ф.С.Морачевский и его литературная деятельность // Киевская старина. – Т. XXIX. – 1902, ноябрь. – С. 174.
3. Пилип Морачевський. Твори (Упоряд. текстів, авт. передм. та допов. прим.: П.Хропко, Ф.Кейда.) – К., 2001. – С. 245.
4. Стародуб А. Євангеліє та циркуляр: переклад Четвероєвангелія Пилипа Морачевського як одна з причин появи Валуєвського циркуляру 1863 року // сайт “Високий Вал”, <http://sian-ua.info>.
5. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. – Т. 3., – К., 1998. – С. 295-300.
6. Самойленко Г.В. Пилип Морачевський – поет, драматург, перекладач. – Ніжин, 1999. – С.71.
7. Мозирський В., Шендеровський В. Вказана праця.
8. Корнійчук О. “Все минеться, лише правда зостанеться...” // Хрещатик. – 4 жовтня 2006 р. (№145 (2940)).
9. Власовський І. Вказана праця. – С. 295-300.
10. Корнійчук О. Вказана праця.
11. Комаров М. П.Морачевський та його переклад Св.Євангелія на українську мову. – Одеса, 1913.
12. Пчілка Олена. Євангеліє – українською мовою (в новому тексті) // Рідний край. – 1906. – №41.
13. Власовський І. Вказана праця. – С. 295-300.
14. Стародуб А. Право власності на літературну спадщину Пилипа Морачевського і видання Святейшим Синодом українського перекладу Четвероєвангелія // Праці XIII Міжнародної наукової конференції “Історія релігій в Україні” (Львів, 20-22 травня 2003 року). – Кн. 1. – Львів, 2003. – С. 544-547.
15. Архієпископ Ігор (Ісідор). Переклад Біблії і процеси релігійної самоідентифікації українців у XX ст. // Доповідь на науковому семінарі Східного інституту українознавства імені Ковальських і кафедри українознавства Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. Харків, 30 травня 2003 р.
16. Пилип Морачевський. Вказана праця. – С. 245.
17. Козирський В., Шендеровський В. Вказана праця.

